

SPRAWOZDANIE Z X SESJI NAUKOWEJ PT. „ŻYCIE PRYWATNE POLAKÓW W XIX WIEKU ŚMIECH, HUMOR, SATYRA”, OLSZTYN, 29–30 LISTOPADA 2022 R.

SUMMARY

The report on the 10th Polish National Scientific Conference in the series “Private Life of Poles in the 19th Century. Laughter, humor, satire”, Olsztyn, November 29–30, 2022

On November 29–30, 2022, in the building of the Faculty of Humanities of the University of Warmia and Mazury in Olsztyn, the 10th Scientific Session entitled “Private Life of Poles in the 19th Century. Laughter, Humor, Satire” took place. That time, the organizers of the jubilee conference – the Institute of History of the UWM, the Institute of History of the University of Lodz and the Polish Historical Society Branch in Olsztyn – encouraged in looking at the private spaces of Poles’ lives through the prism of laughter, humor and satire. The scientific session brought together researchers from 17 different institutions, including academic departments and museums, who presented 29 papers related to the theme of the conference.

KEYWORDS: scientific conference, private life of Poles, 19th century, scientific report

STRESZCZENIE

W dniach 29–30 listopada 2022 r. w gmachu Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie odbyła się X Sesja Naukowa zatytułowana „Życie prywatne Polaków w XIX wieku. Śmiech, humor, satyra”. Tym razem organizatorzy jubileuszowej konferencji – Instytut Historii UWM, Instytut Historii Uniwersytetu Łódzkiego oraz Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Olsztynie – zaproponowali uczestnikom przyjrzenie się prywatnym przestrzeniom życia Polaków przez pryzmat – niezwykle istotnych w zaborowej rzeczywistości – śmiechu, humoru i satyry. Sesja naukowa zgromadziła badaczy z 17 różnych instytucji, w tym m.in. ośrodków akademickich i muzealnych, którzy zaprezentowali 29 referatów związanych z motywy przewodnim konferencji.

SŁOWA KLUCZOWE: konferencja naukowa, życie prywatne Polaków, XIX wiek, sprawozdanie naukowe

W dniach 29–30 listopada 2022 r. w Olsztynie odbyła się X Sesja Naukowa z cyklu „Życie prywatne Polaków w XIX wieku”. Motywem przewodnim konferencji organizowanej przez Instytut Historii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Instytut Historii Uniwersytetu Łódzkiego oraz Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Olsztynie były „Śmiech, humor, satyra”. Obrady toczyły się w sposób hybrydowy – jednak zdecydowana większość prelegentów miała okazję zaprezentować się w gmachu Wydziału Humanistycznego UWM w Olsztynie, niektórzy zaś uczestniczyli w nich poprzez platformę MS Teams.

Organizatorzy konferencji już po raz dziesiąty postanowili przyjrzeć się prywatnym przestrzeniom życia Polaków. Tym razem zaproponowano poświęcenie uwagi kwestii – niezwykle istotnych w zaborowej rzeczywistości – śmiechu, humoru i satyry. Celem obrad, poza rozpowszechnieniem wiedzy na wyżej wspomniany temat, była wymiana doświadczeń i stanu badań między uczestnikami z różnych ośrodków akademickich, w tym: Uniwersytetu Łódzkiego (UŁ), Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (UWM), Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (UAM), Uniwersytetu Warszawskiego (UW), Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (UKW), Akademii Finansów i Biznesu Vistula w Warszawie (AFiB), Uniwersytetu Jagiellońskiego (UJ), Uniwersytetu Rzeszowskiego (UR), Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (KUL), Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach (UJK), Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie (UJD), Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu (UMeP), Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (UKSW), a także innych instytucji, m.in.: Instytutu Pamięci Narodowej, Muzeum Podgórze w Krakowie, Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie, Muzeum Narodowego w Krakowie Oddział Dom Matejki. W czasie dwóch dni prelegenci zaprezentowali 29 referatów, poruszając różnorodne zagadnienia związane z motywem przewodnim konferencji.

Uroczyste otwarcie obrad odbyło się we wtorek 29 listopada o godzinie 9.00 w Auli Teatralnej na Wydziale Humanistycznym UWM. Prelegentów oraz pozostałych uczestników konferencji przywitani jej organizatorzy: dr hab. Maria Korybut-Marciniak, prof. UWM, prof. dr hab. Jarosław Kita oraz wiceprezes Polskiego Towarzystwa Historycznego – dr hab. Andrzej Korytko, prof. UWM. Inicjatorzy konferencji wyrazili zadowolenie z liczby zgłoszonych referatów i rosnącego zainteresowania cyklem sesji naukowych z serii „Życie prywatne Polaków w XIX wieku” i żywili nadzieję na kontynuowanie spotkań.

Wystąpienia zaplanowane na pierwszy dzień konferencji zostały podzielone przez organizatorów na cztery panele. Pierwszy z nich prowadzony był przez prof. Marię Korybut-Marciniak i rozpoczęło go wystąpienie prof. dr hab. Jarosława Kity (UŁ), który „z przymrużeniem oka” mówił o aspektach życia kuracjuszy

w dziewiętnastowiecznych uzdrowiskach. Referent przyjrzał się temu tematowi m.in. przez pryzmat czasopism, zwracając słuchaczom uwagę na fakt, iż poruszanie tego typu treści na kartach gazet było podkreśleniem istoty i powszechności przywoływanych problemów gości uzdrowisk. Następnie głos zabrał przedstawiciel UWM – prof. dr hab. Roman Jurkowski, który biorąc na warsztat różne kresowe facecje historyczne, zastanawiał się, ile w anegdocie jest prawdy o czasach, miejscu, wydarzeniach i ludziach. Kolejny referat przeniósł słuchaczy na teren Galicji – dr hab. Damian Szymczak, prof. UAM, zaprezentował mniej poważne aspekty prowadzenia polityki, ukazując „śmiech, humor i dowcip w galicyjskiej kulturze politycznej doby autonomii”. Satyra polityczna stanowiła także centralny punkt wystąpienia prof. dr hab. Małgorzaty Karpińskiej (UW). Wygłoszony referat pt.: *„Czytać w kawiarni w Warszawie wśród roztargnienia” – satyra polityczna i humor w gazecie „Nowa Polska” 1831 rok* stał się przyczynkiem do dyskusji dotyczącej tego, czy powinno tłumaczyć się żarty – genezę ich powstania, tło oraz znaczenie. Pierwszy panel zamykał referat prof. dr hab. Krzysztofa Marchlewicza (UAM) pt.: *„Śmialiśmy się nieźle...”. Śmiech, humor i kpina Wielkiej Emigracji w Anglii*. Niestety, wskutek problemów technicznych związanych z niestacjonarną formą wystąpienia prelegentowi nie udało się dokończyć wypowiedzi.

Po krótkiej przerwie kawowej obrady przeniosły się do Sali Posiedzeń Rady Wydziału. Drugi panel skupiony był wokół tematu humoru i satyry na różnych poziomach dziewiętnastowiecznej edukacji. Jako pierwszy głos zabrał, zapowiedziany przez prowadzącego – prof. dr hab. J. Kitę – dr hab. Przemysław Grzybowski, prof. UKW. Wystąpienie, zgodnie z zainteresowaniami badawczymi prelegenta, skupiało się na kwestiach pedagogicznych. W trakcie jego trwania referent zapoznał słuchaczy z komicznym obrazem edukacji w polskiej literaturze XIX w. Następnie głos zabrał dr hab. Andrzej Szmyt, prof. UWM, wygłaszając referat pt.: *Humor i satyra w życiu codziennym uczniów Liceum Krzemienieckiego*. Prelegent skupił się na opisanu życia codziennego uczniów tytułowej szkoły. Ponadto prof. UWM zwrócił uwagę na fakt, iż miasto, w którym znajdowało się Liceum, było podporządkowane potrzebom uczniów. Do podobnych wniosków doszła dr hab. Maria Korybut-Marciniak, prof. UWM, która wygłosiła referat pt.: *„Profesorska katarynka”. Kultura śmiechu na Uniwersytecie Wileńskim*. Prelegentka w swoim wystąpieniu zaprezentowała, przez pryzmat studiującej młodzieży, wizerunek kadry profesorskiej. Bazę źródłową tego wystąpienia stanowiły prywatne zapiski studentów, dotyczące krążącej po Uniwersytecie katarynki, prezentującej karykatury wykładowców. Drugi panel zakończyło wystąpienie dr hab. Jolanta Załączny, prof. AFiB. W swoim referacie pt.: *Śmiechem w narodowe smutki. Na marginesie lektury polskich pism satyrycznych II połowy XIX wieku* prelegentka zgłębiła temat popularności prasy satyryczno-humorystycznej, zwracając także uwagę na specyfikę czasopism

wydawanych w trzech zaborach. Prof. Załączny wprowadziła tym samym słuchaczy w wystąpienia kolejnych referentów, którzy swoje badania opierali głównie na tzw. „wesołych gazetkach”. Po zakończeniu drugiego panelu rozgorzała dyskusja, w czasie której odwoływano się do poruszanych wcześniej wątków.

Po wspólnym obiedzie wiceprezes PTH dr hab. Andrzej Korytko, prof. UWM zapowiedział wystąpienie dr hab. Anity Napierały, prof. UAM, która przedstawiła referat pt.: *Relacje lekarz – pacjent w interpretacjach prasy humorystycznej i satyrycznej na przełomie XIX i XX wieku*. Prof. A. Napierała zauważyła, że wszelkie żarty i satyra poświęcone medycynie nie są niczym nowym w naszych czasach i towarzyszyły ludziom także w XIX stuleciu. Następnie reprezentant Uniwersytetu Jagiellońskiego – dr Bartłomiej Gapiński – opowiedział o *Stygmatyzacji poprzez wyśmianie osób w wieku starczym i osób samotnych w XIX-wiecznej społeczności wiejskiej*. Prelegent zaznaczył, że źródła wspominają o wyśmiewaniu starszych ludzi we wskazanej w tytule przestrzeni. Jak podkreślił dr Gapiński, wyszydzenie dotyczyło głównie mężczyzn biorących za żony dużo młodsze kobiety, a niejednokrotnie młode dziewczęta. Satyra i wyśmiewanie w odniesieniu do osób samotnych dotyczyło także starych panien oraz kawalerów. Trzeci referat został wygłoszony przez dr. Pawła Glugła z Krakowa przy wykorzystaniu aplikacji MS Teams. Tematem, który zainteresował referenta, była *Ironia vs sarkazm „Przewodnika po Krakowie” w kalendarzu humorystycznym „Ananas” z 1889 roku*. Na wstępie dr Glugła przedstawił pokrótce redaktora kalendarza „Ananas”, którym był Kazimierz Bartoszewicz herbu Jastrzębiec. W kolejnej części prelegent opowiedział o formie i sposobie wydawania wymienionego w tytule kalendarza, wspominając za każdym razem o satyrze na łamach „Ananasa”. W głównej części swojego wystąpienia dr Glugła opowiedział, jak K. Bartoszewicz wyobrażał sobie Kraków, co też wyraził w przewodniku po tym mieście analizowanym przez prelegenta. Na koniec trzeciej części konferencji wystąpił pracownik krakowskiego Muzeum Podgórze – mgr Jakub Jastrzębski. Referent przedstawił *Satyre wokół krakowskiej architektury sakralnej przełomu XIX i XX wieku*, ilustrując temat zebranymi przez siebie zdjęciami budynków, o których wspominał. Jak dowiódł mgr Jastrzębski, działający w Krakowie architekci – Teodor Talowski oraz Jan Zawiejski wykazywali w swoich projektach bardzo dużo humoru ukrytego w elewacjach budynków, jakimi się zajmowali. Po ostatniej prezentacji przystąpiono do dyskusji nad referatami wygłoszonymi w tej części. Dla młodych uczestników konferencji, zarówno czynnych, jak i biernych, był to niezwykle istotny etap wydarzenia, bowiem jednym z gości honorowych był prof. dr hab. Andrzej Chwalba, autor znanych i cenionych syntez historii Polski i historii powszechnej XIX w. Prof. Chwalba zabrał głos jako pierwszy, podsumowując każde wystąpienie i doradzając prelegentom, na co warto dodatkowo zwrócić uwagę przed oddaniem tekstu do tomu pokonferencyjnego.

W dalszej kolejności głos zabrał prof. J. Kita, odnosząc się do referatu dr. B. Gapińskiego, zwracając uwagę na pewne problematyczne zagadnienia, związane z tematem, którego realizacji podjął się referent. W podobnym tonie głos zabrała prof. M. Karpińska.

Czwarty panel został otwarty przez prof. R. Jurkowskiego, który zapowiedział wystąpienie mgr. Waldemara Chrobaka z Rzeszowa. Referent poprzez aplikację MS Teams zaprezentował temat: *Satyryczny obraz polityki mocarstw europejskich w obliczu kryzysu bułgarskiego (1885–1886) w krakowskim „Diablu”*. Na wstępie prelegent omówił krótko, kto był odbiorcą pism satyrycznych oraz jaki format przybrał wykorzystany w prezentacji „Diabeł”. Następnie mgr W. Chrobak wspominał też, czym był kryzys bułgarski, na którym skupił się w temacie swojego wystąpienia, aby w dalszej części przejść do głównego wątku, tj. satyry wykorzystywanej przez „Diabla” do przedstawiania opinii publicznej informacji o trwającym konflikcie. W drugiej kolejności dr Daniel Kiper z KUL wygłosił referat pt.: *Humor i satyra w XIX-wiecznej prasie polskiej w Stanach Zjednoczonych – szkic problemu*, w którym zauważył, iż pośród Polonii w USA istniało ok. 37 tytułów satyrycznych i humorystycznych. Niestety, przeważająca większość z nich była wycofywana z rynku wydawniczego już po kilku tygodniach czy miesiącach. Jako trzeci w tej części konferencji wystąpił dr Wojciech Paduchowski z IPN Kraków, omawiając *Humorystykę Lwowa końca XIX wieku na łamach „Wesołego Kurierka Ilustrowanego”*. Referent w swojej prezentacji skupił się przede wszystkim na numerze z 1894 r., kiedy to zorganizowano Powszechną Wystawę Krajową we Lwowie. Na podstawie tego właśnie wydarzenia dr W. Paduchowski przeanalizował, co i w jaki sposób mogło rozśmieszać mieszkańców Lwowa. Jako przedostatni swoją prezentację za pomocą aplikacji MS Teams omówił dr Romuald Rydz z UAM w Poznaniu. Prelegent skupił się na *Wizerunku cesarza Wilhelma II w polskiej prasie satyrycznej na przełomie XIX i XX wieku*. Głównymi tytułami wykorzystywanymi przez dr. R. Rydza były: „Mucha”, „Diabeł” oraz „Pręgierz”. Na zakończenie pierwszego dnia obrad wystąpił mgr Przemysław Rozental z UWM, prezentując referat zatytułowany *Żart żołnierski, czyli Pamiętnik Aleksandra Fredry jako przykład przedstawienia rzeczywistości w formie humorystycznej*. Referent wykorzystał w swoim wystąpieniu pamiętnik znany pod nazwą *Trzy po trzy*, w którym A. Fredro opisywał m.in. okres służby wojskowej z lat 1809–1814, kiedy był oficerem ordynansowym w sztabie przybocznym Napoleona Bonaparte. Mgr P. Rozental zaprezentował fragmenty dzieła, wskazując, iż A. Fredro starał się opisywać poważne wydarzenia, w których brał czynny udział, w sposób humorystyczny i satyryczny.

Po ostatnim wystąpieniu rozpoczęto dyskusję, w której jako pierwszy głos zabrał mgr J. Jastrzębski, prosząc dr. W. Paduchowskiego o doprecyzowanie zakresu tematyki, którą ten chciał podjąć w tekście pokonferencyjnym. Następnie prof. J. Kita,

zauważając, iż w referacie dr. D. Kipera pojawiało się wiele pism o tytułach religijnych, podjął kwestię tego, jakie treści dominowały w zaprezentowanych pozycjach. Po krótkim podsumowaniu organizatorzy zaprosili wszystkich prelegentów na uroczystą kolację.

Następnego dnia dr hab. M. Korybut-Marciniak, prof. UWM rozpoczęła obrady o godz. 10.00, zapowiadając wystąpienie Sary Kosno z UJK w Kielcach, która wraz z prof. dr. hab. Markiem Przeniosło zdecydowała się omówić postać Stefana Szumana, prezentując za pośrednictwem aplikacji MS Teams referat pt.: *Stefan Szuman i jego szkic psychologiczny „O dowcipie i humorze”*. Na wstępie prelegentka opisała krótko postać S. Szumana – znanego polskiego pedagoga i psychologa. W głównej części prezentacji przeanalizowała natomiast pod względem humoru i satyry szkic psychologiczny jego autorstwa. Jako druga wystąpiła dr Kinga Raińska z olsztyńskiego Muzeum Warmii i Mazur, mówiąc o *Staropanieństwie i konwenansach, czyli humorze w okowach sarkazmu*. Wygłoszony referat unaoczniał, jak ważnym zagadnieniem społecznym (i jak chętnie podejmowanym) w XIX w. było prowadzenie przez kobiety samotnego życia. Trzecią prelegentką była dr Marta Milewska z AFiB w Warszawie, która kontynuowała temat podjętej w poprzednim wystąpieniu kwestii kobiecej, prezentując referat zatytułowany: *O kobiecych troskach w sposób żartobliwy na łamach czasopisma „Mucha”*. W swoim wystąpieniu dr M. Milewska krótko udowodniła, że kobiece zmartwienia od zawsze były punktem żartów i satyry – zarówno ze strony mężczyzn, jak i niekiedy także samych pań. Z kolei za sprawą referatu mgr Aleksandry Staniszevskiej (UŁ) uczestnicy obrad kolejny raz mogli przekonać się, iż humorystyczne podejście do pewnych grup społecznych nie jest niczym niezwykłym i towarzyszy ludziom od wieków. Prelegentka zdecydowała się na zaprezentowanie wizerunku *Emancypantki na łamach „Kołców” – warszawskiego pisma satyryczno-humorystycznego w latach 1871–1914*, podkreślając w trakcie wystąpienia, jakie cechy wyglądu i charakteru przypisywano kobietom walczącym o równouprawnienie. Na zakończenie pierwszego panelu dr Kinga Fink z Uniwersytetu Rzeszowskiego przeniosła zgromadzonych na sali słuchaczy do kręgu dziewiętnastowiecznej muzyki i teatru, wygłaszając referat pt.: *Osobistości polskiego świata muzyki i teatru na przełomie XIX i XX wieku w karykaturze Elego Kochańskiego*.

Po krótkiej dyskusji i przerwie kawowej obrady zostały wznowione przez dr. hab. D. Szymczyka, prof. UAM, który zapowiedział wystąpienie mgr Marty Kłak-Ambrożkiewicz z Muzeum Narodowego w Krakowie kustosz Domu Matejki. Prelegentka skupiła się na postaci Jana Matejki, prezentując *Janowe poczucie humoru*. Następnym referentem był Piotr Hubicki, który razem z dr Karoliną Studnicką-Mariańczyk z Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie przygotował prezentację pt. *Humor i satyra na polowaniu*

na podstawie „Łowcy Polskiego” i archiwów ziemiańskich przedstawioną za pomocą aplikacji MS Teams, przenosząc uczestników obrad, w trakcie jej wygłaszania, w świat humoru ziemiańskiego. Na zakończenie wystąpił mgr Yury Snapkouski z UWM z referatem zatytułowanym „...by Bachusa uczcić należyście...”. *Tragiczna śmierć marszałka szlachty guberni mińskiej Leona Osztorpa (1851) w satyrycznej refleksji Ignacego Legatowicza*. Na uwagę zasługuje fakt, iż prelegent pochodzący z Białorusi sprawnie wygłosił swoje wystąpienie w języku polskim. Po podsumowaniu panelu dokonany przez dr. hab. D. Szymczyka, prof. UP uczestnicy udali się na przerwę obiadową.

Ostatni z paneli został otwarty przez prof. M. Korybut-Marciniak, która zapowiedziała wystąpienie dr. Krzysztofa Prętkiego z UMed w Poznaniu. Prelegent przedstawił za pomocą aplikacji MS Teams prezentację zatytułowaną *Otto von Bismarck (1815–1898) w satyrze i karykaturze w XIX wieku. W swojej formie wystąpienie było nieco podobne do referatu dr. R. Rydza z dnia poprzedniego*. Oba bowiem skupiały się na humorystycznym przedstawieniu przedstawicieli pruskiej władzy. Jako przedostatnia zaprezentowała się mgr Joanna Niewiarowska z UKSW, wygłaszając referat zatytułowany *Śmiech niepodległy? Humorystyczne felietony Włodzimierza Perzyńskiego wobec doświadczenia wojny i walk o niepodległość 1914–1918 (w kontekście przemian kultury śmiechu)*. Prelegentka skupiła się na trudnym okresie Wielkiej Wojny, której Perzyński był naocznym świadkiem. To właśnie podczas I wojny światowej wydał on zbiory felietonów zatytułowane *Idylle wojenne i pokojowe troski* (1915) czy *Świat po wojnie* (1917), starając się znaleźć pewne dowcipne sytuacje w czasach wojennej zawieruchy. Ostatni panel zamykało wystąpienie Ignacego Karpińskiego z UWM, który zdecydował się wspomnieć o swoim przodku w prezentacji pt. *Wątki humorystyczne w wierszach Stanisława Zambrzyckiego*. Na początku prelegent opowiedział pokrótce najważniejsze fakty z życia poety, aby płynnie przejść do analizy fragmentów jego dzieł.

Po referacie I. Karpińskiego organizatorzy konferencji – dr hab. M. Korybut-Marciniak, prof. UWM oraz prof. J. Kita – przystąpili do podsumowania obrad. Oboje podkreślili duże zainteresowanie kończącej się X sesją z cyklu „Życie prywatne Polaków w XIX wieku”, co też odzwierciedlała liczba 29 wygłoszonych referatów o humorze i satyrze w różnych aspektach życia społecznego oraz politycznego. Referenci w swoich wystąpieniach korzystali z najróżniejszych źródeł – od prac pamiętnikarskich, poprzez prasę, kończąc na poezji. Tradycyjnie już organizatorzy postanowili zdradzić główny temat następnej konferencji, która ma być poświęcona smutniejszemu obszarowi ludzkiej egzystencji, tj. śmierci.

Organizatorom należy serdecznie pogratulować sukcesów dotychczasowych 10 sesji oraz życzyć kolejnych owocnych obrad na następne minimum 10 spotkań.

Adrianna Czekalska

Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Łódzkiego
Doctoral School of Humanities of the University of Lodz

 <https://orcid.org/0000-0001-7076-0169>

Aleksandra Staniszevska

Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Łódzkiego
Doctoral School of Humanities of the University of Lodz

 <https://orcid.org/0000-0002-3362-3031>

NOTKA O AUTORKACH (ABOUT THE AUTHORS)

Mgr Adrianna Czekalska – absolwentka studiów historycznych na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego. Obecnie doktorantka Szkoły Doktorskiej Nauk Humanistycznych UŁ.

Zainteresowania naukowe: historia społeczno-gospodarcza polskiego ziemiaństwa, województwo łódzkie na przestrzeni XIX i XX w., dyplomacja okresu Sejmu Wielkiego.

 e-mail: adrianna.czekalska@edu.uni.lodz.pl

Mgr Aleksandra Staniszevska – absolwentka studiów historycznych w Instytucie Historii Uniwersytetu Łódzkiego w 2021 r. Obecnie doktorantka Szkoły Doktorskiej Nauk Humanistycznych UŁ i adiunkt w Muzeum Miasta Zgierza.

Zainteresowania naukowe: dzieje ziemiaństwa polskiego, kwestia kobieca, historia społeczna XIX w., muzealnictwo, dydaktyka historii.

 e-mail: aleksandra.staniszevska@edu.uni.lodz.pl